

2. Джурка Г.Ф., Шиян Н.І., Фурсов І.С. Видатні хіміки Полтавщини : навч. посіб. — 3 вид., перероб і доп. Полтава, ПП Шевченко Р.В., 2011, — 100с.
3. Кумок Яков. Письмо // Огонек, 1987, №16, — С.12
4. Оноприенко В.И. К.П. Флоренский — последний ученик В.И. Вернадского // Наука та наукознавство, 2012, №1, — С.134

МАЛОВІДОМІ ІМЕНА ЧЛЕНІВ ТОВАРИСТВА ЛЮБИТЕЛІВ ПРИРОДИ (ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВЕРНАДСЬКОГО В.І. ТА 95-РІЧЧЯ ВІД СТВОРЕННЯ ПОЛТАВСЬКОГО ТОВАРИСТВА ЛЮБИТЕЛІВ ПРИРОДИ)

Джурка Г.Ф., Голінько І.І.
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

У березні 2013 р. минає 150-та річниця від дня народження геніально-го російського та українського вченого, далекоглядного засновника Національної академії наук України Володимира Івановича Вернадського. Його незабутнє ім'я, багатогранна наукова діяльність і багатюща творча спадщина золотим фондом увійшли до скарбниці світової науки. Володимир Іванович походив з відомого дворянського роду Вернадських, своїм родинним козацьким корінням був тісно пов'язаний з Україною і завжди зберігав українські національні традиції.

Револьюційні події 1917 р. відкрили шлях до формування української державності, розвитку освіти, науки і культури. Того ж року В.І. Вернадський переїздить з Петрограда на Полтавщину, а згодом — до Києва. І коли постало питання про створення Української академії наук (УАН). Саме йому було запропоновано взяти участь в організації Академії наук, а на першому Спільному зібранні академіків

27 листопада 1918 р. його одногослосно обрали Президентом УАН.

Разом з тим В.І. Вернадський значну увагу приділяв і менш важливим проблемам місцевого значення, зокрема, за його ініціативою були створені в ряді обласних центрів Товариства любителів природи (Полтавська, Київська, Житомирська, Крим). У цьому році товариству Полтавської області виповнюється 95 років. Первинний список нараховував 116 осіб. Серед них були люди різних національностей (українці, росіяни, євреї, німці) і різного матеріального статусу [5]. Невідомі ряд імен — Ро Л. М., Голобородько П.Г., Трепке Е.Є., Ярошевич Д. О., Щербаківський В.М., Старицька Н.О., Власенко Й.О. та багато інших.

Хотілося б зупинитися на менш відомих персоналіях із цього списку. Серед них — **Власенко Й.О.**, перший завідувач кафедри хімії теперішнього ПНПУ імені В. Г. Короленка. Народився 16 серпня 1880 року в с. Супрунівка Полтавського району, Полтавської області. З 1931 р. почав працювати завідувачем кафедри хімії Полтавського інституту соціального виховання. Значну увагу приділяв методичному забезпеченню лабораторного практикуму як із неорганічної так і органічної хімії. У 1929 і 1932 р. ним були написані навчальні посібники для студентів з цих предметів. У 1929 р. в наукових записках Полтавського інституту соціального виховання Йосип Олексійович опублікував роботу: «Експериментальне дослідження закону збереження маси речовин».

Він також багато уваги приділяв новому обладнанню хімічних кабінетів у вузах: змонтував витяжні шафи, спроектував під'єднання води до робочих місць, нагрівними приладами, забезпечив кожного студента на робочому місці необхідними приладами, матеріалами, реактивами.

Викладання матеріалу здійснював на рівні електронних уявлень про

будову речовини, визнав двоїсту природу світла — роботи французького фізика Луї де Бройля, який у 1924 р. зробив припущення, що корпускулярно-хвильова двоїстість властива не тільки фотонам, а й електронам. За такі погляди його неодноразово попереджали, робили зауваження, але він був переконаний у правоті своїх поглядів.

Й.О. Власенко вперше в Полтаві створив музей-кабінет хімії Полтавщини, де були представлені експонати заводів, що випускали хімічні прилади і обладнання [7].

Окреме місце займають **Старицькі — Надія Олександрівна, Єлизавета Петрівна та Наталія Олександрівна**. Ця сім'я зробила великий внесок у розвиток товариства. Старицька Надія Олександрівна 1872-1973 рр. — дочка Олександра Павловича Старицького, закінчила Бестужевські курси і працювала педагогом в Петербурзі. Пізніше жила в Полтаві зі своїм стареньким батьком, а з 1948 року в м. Павловськ у свого племінника. Померла в 1973 році.

Варто відмітити і сімейні традиції членства в Товаристві природоловів — це **сім'я Трепке**, — німці по національності. Вони були колоністами і приписаними до стану купців, мали власність у вигляді будинків, млинів і крамниць у Полтаві, володіли ґрунтами, маєтками, фактично стали багатими поміщиками, але всі роки фінансували Полтавське товариство любителів природи. Вільгельму Вільгельмовичу у 90-х роках XIX століття дістався маєток у селі Ковалівка в 1150 десятин. Господарство мало головним чином, землеробський характер. На великій площі орної землі велася складна восьмипільна система сівозмін. Тут щорічно вирощували насіння високо сорткових зернових культур. Після революції 1917 року, під час громадянської війни, маєтки Трепке були пограбовані і розгромлені. У 1921 році будинки в Ковалівці частково відремонтували вихованці Полтавської колонії малолітніх правопорушників ім. М. Горького під керівництвом А. С. Макаренка [4,9].

Важливий внесок у розвиток українського краєзнавства, особливо його природничого напрямку, вніс **Олександр Теофілович Булдовський**, життя та діяльність якого невідривно пов'язані з Полтавщиною. Олександр Теофілович народився 13 березня 1887 році в с. Старі Санжари, Новосанжарського району, Полтавської області.

В 1918 р. молодого талановитого викладача було обрано головою науково-педагогічної ради Полтавського педагогічного інституту, в якому в 1920 р. йому було запропоновано місце професора зоології і методики природознавства.

Високосвічена людина, знавець багатьох європейських мов (англійської, французької, німецької та ін.), Т.О. Булдовський залишив важливий науковий доробок, зокрема, "Матеріали для фауни р. Ворскли", інші статті та замітки, надруковані в "Записках Полтавського інституту народної освіти" [1].

Роботу в Полтавському педагогічному вузі Т.О. Булдовський вдало суміщав з працею в Полтавському центральному музеї. За його безпосередньою участю була розгорнута унікальна експозиція природничого відділу, яка заздалегідь вважалася однією з найкращих в Україні. Причому для дослідження природи краю вчений широко залучав студентів педінституту, краєзнавчий актив області. Добре знаною в республіці стала створена ним зоологічна лабораторія, яка стала належною базою для підготовки майбутніх природознавців [2,6].

Лучицький Володимир Іванович (1877-1949 рр.) очолював Геологічний комітет УАН як базу наукової діяльності вчених по проведенню комплексних геологічних досліджень України. Багато уваги приділяв В. І. Лучицький проблемі об'єднання університету святого Володимира та Українського народного університету, в єдиний Український, а також відкриттю нових університетів та інститутів різного типу — народних, приватних та державних у великих містах України. Професор Лучицький долучається до вивчення природних

виробничих сил при Кримському товаристві природознавств. Він є фундатор і перший директор УГК. Як самостійна геологічна організація УГК розпочала свою діяльність з 1 лютого 1918р. В. І. Лучицький був у складі комісії зі створення Української академії наук (УАН), яку очолював В. І. Вернадський, комісії з вивчення природних багатств України, організованої В.І. Вернадським при фізико-математичному відділенні УАН. У 1919 р. він також очолював комісію природних багатств і підсекцію корисних копалин. Але, незважаючи на все це, вченого так і не було обрано до складу УАН. Мабуть, ця обставина спонукала Володимира Івановича залишити Київ і зайнятися педагогічною діяльністю в інших наукових установах.

Професор В. І. Лучицький дуже багато зробив для вивчення геологічної будови території України та її мінерально-сировинних ресурсів. Він опрацював стратиграфічну схему докембрію українського щита, виділивши в її складі певні провінції, комплекси, серії і відділи.

В. І. Вернадський допоміг підготувати статут і програму товариства. Ці документи були прийняті на засіданні правління 30 травня 1918 року. На ньому Вернадський виступив із доповіддю на тему «Про деякі спостереження, що мають значення в геології». У листі до О. Є. Ферсмана в Москву з Полтави Вернадський більш детально пише про свій виступ: «Я читав доповідь в Полтавському товаристві любителів природи і пошлю її прямо в «Природу» під назвою «Про значення для геохімії спостережень над складом і вагою організмів».

Крім того, вчений прочитав ще ряд лекцій, виступив перед міською владою ініціатором створення ботанічного саду, народного університету, а також працював експертом у комісії по водних ресурсах Полтави.

У звіті Полтавського товариства любителів природи від 20 листопада 1918 року місцевому самоврядуванню наголошується: «В процесі культурного розвитку кожної країни справа вивчення рідної природи займає почесне місце. На знанні природничо-історичних умов базується цілий ряд промислів і промислових галузей. У шкільній і виховній справі природознавство відіграє визначну й почесну роль. Загальна наша освіта, формування інтелекту сучасної людини немислиме без залучення до природи і знання розв'язання її загадок» [9].

Такий цікавий, на нашу думку, є у нас фактичний матеріал по створенню в Полтаві товариства любителів природи — праобразу сьогоднішнього товариства охорони природи. Наведемо лише деякі факти з життя цієї масової добровільної організації нашої області.

У вересні 1987 року в Полтаві відбувся республіканський семінар з проблеми використання й охорони малих річок. Президія Полтавської обласної ради Українського товариства охорони природи очолює соціалістичне змагання під девізом «За ленінське ставлення до природи» серед колективів первинних організацій.

Також заслуговують уваги і такі вчені, які допомагали розвивати Полтавське товариство, організоване В. І. Вернадським, а саме:

Голобородько Павло Григорович викладач історії в Петровському Полтавському кадетському корпусі. 16 серпня 1912 року закінчив курси для підготовки кандидатів на учительські посади і був назначений в корпус викладачем історії, без військового звання. 15 січня 1913 року йому було надано право носити медаль в пам'ять про Вітчизняну війну 1812 року. 1 грудня 1915 року затверджено у званні старшини Колезького Асесора із вересня 1910 року. 1 січня 1916 року був назначений старшиною в Надвірні радники.

Ро Лев Михайлович народився 21 жовтня (2 листопада за новим стилем) 1883 року у селі Новосаратовка, нині Санкт-Петербурзької області Росії. 1902 року закінчив Пензенське училище садівництва. Працював у навчальних і науково-дослідних установах України — Умані, Полтаві, Млієві,

Сімферополі. Від 1933 року — професор, Лауреат Сталінської премії (1951 року). З 14 вересня 1957 року працює в Києві садівником-селекціонером, видав праці з питань біології та селекції плодкових рослин. По створив багатий гібридний фонд плодкових культур (12 сортів яблунь і 1 грушу), що увійшли в стандартний асортимент плодкових культур України. Була присуджена державна премія СРСР 1951 року.

Мамаєнко Борис Пилипович народився в 1886 році в селі Дехтярі, Прилуцького району, Полтавської області. Закінчив місцеву церковно-приходську школу, потім навчався в Прилуцькій духовній семінарії. На останньому році навчання почав займатися педагогічною практикою. Навчання продовжує в Харківському університеті. Одержав спеціальність біолог, але працевлаштуватися по спеціальності не вдалося, займається репетиторством.

У 1912 році переїжджає до Полтави. Основна діяльність — облаштування парків, садів. У 1918 році стає членом Товариства Любителів Природи, яке організував в Полтаві В. І. Вернадський. І пізніше переїхав із сім'єю до міста Харкова і працевлаштувався співробітником Ботанічного саду при університеті. 30 січня 1938 року його заарештували, 23 травня 1938 року, розстріляний і похований в м. Харкові. 10 січня 1958 року — реабілітований і був занесений до бази даних про жертви репресій в Харківській обл., номер справи 013843.

Сенявін Леонід Олексійович народився 20 березня 1876 р. в Полтаві (вул. Фабриканська, 10) у сім'ї священника. Здобув духовну освіту, але крім того навчався і закінчив фізико-математичний факультет Імператорського університету св. Володимира. З 1914 року — викладач Полтавської духовної семінарії. Подальші відомості відсутні.

Бордаков Петро Петрович, 1882 р. народження (Полтава, провулок Келінський, 9). Закінчив Університет св. Володимира в м. Київ по спеціальності — біолог. Помер в 1945 року.

В.І.Вернадський був тісно пов'язаний з Полтавщиною своєю не тільки створенням Полтавського товариства любителів природи, а й своєю генеалогією, організаторською та громадською діяльністю, зокрема:

- 1890, 1891 рр. у складі експедиції В.В. Докучаєва проводив комплексні природознавчі дослідження на території Кременчуцького повіту.
- 1891 р. разом з В.В. Докучаєвим здійснював геологічні екскурсії по Полтавському, Хорольському, Кобеляцькому та Миргородському повітах. В.І. Вернадський був одним із фундаторів природничо-історичного музею Полтавського губернського земства, відкритого з ініціативи В.В. Докучаєва у 1891 р. Його матеріали у складі докучаєвських колекцій ліг в основу музею, де працював вчений, коли приїздив до Полтави.
- 1897 р. разом із завідувачем музею М.О. Олеховським обстежував місцезнаходження залізної руди в околицях с. Гавронці і у земській каменярні поблизу Кременчука.
- 1901 р. за завданням Полтавського губернського земства вивчав будову Висачківського горба поблизу с. Висачки на Лубенщині.
- 1902 р. досліджував місцевість поблизу с. Мелюшки Хорольського повіту, де було знайдено кварцову руду зі вмістом золота.
- 1904 р. проводив геологічні дослідження на території Полтавської губернії під час екскурсії по південних районах Росії.
- 1915 р. обстежував Гінцівську пізньопалеолітичну стоянку поблизу с. Гінці Лубенського повіту.
- 1913-1917 рр. у літній час жив з родиною на дачі у Шишаках, де плідно працював над біогеохімічними проблемами, вченням про живу речовину і біосферу.

- Листопад 1917 — травень 1918 рр. жив у Полтаві. У стінах музею в березні 1918 р. заснував Полтавське товариство любителів природи, розробив його статут і програму діяльності. Був активним членом товариства “Просвіта”.

Навесні 1916, 1918 рр. працював на Полтавській сільськогосподарській дослідній станції [10].

Історична пам'ять про академіка В.І. Вернадського увічнена на теренах Полтавщини у назвах вулиць (м. Полтава, сел. Червоний Шлях; смт. Нові Санжари і Шишаки), навчальних закладів (Шишацька спеціалізована школа, де відкрито музей В.І. Вернадського). Ім'я вченого викарбувано на меморіальній дошці на головному корпусі Полтавського інституту агропромислового виробництва ім. М.І. Вавилова НААН України.

Література

1. Булдовський О. Ф. Матеріали до фауни р. Ворскли та її околиць // Записки Полтавського інституту народної освіти, том IV, Полтава — 1927, — С. 100-108.
2. Булдовський О. Ф. Гурток учителів трудових шкіл при лабораторії методики природознавства в Педвузах // Записки Полтавського інституту народної освіти, том IV, Полтава, 1927, — С. 109-114.
3. В.І. Вернадський і Полтавщина: факти, документи, бібліографія : приурочено до 145-річчя від дня народження В.І. Вернадського та 90-річчя заснованого ним Полтавського т-ва любителів природи / Полтав. держ. аграр. акад. [та ін.]; уклад.: В.М. Самородов, С.Л. Кигим ; наук. ред. К.М. Ситник. — Полтава, 2008. — 260 с. — Библиогр.: с. 218–257.
4. Долею пов'язані з Україною. Нариси з історії німецьких колоністів на Полтавщині, про долю їх нащадків і відродження німецьких товариств у краї. — Полтава : Дивосвіт, 2006. — С.73.
5. Енциклопедія українознавства. У 10-х томах. / Головний редактор Володимир Кубійович. –Париж; Нью-Йорк : Молоде життя, 1954-1989.
6. Ромашкевич А. Д. Матеріали к истории Петровского Полтавского кадетського корпусу с 1-го октября 1911 г. по 1-е октября 1912 г. Полтава. — С. 5.
7. Самусенко Ю. В. Кафедра хімії та методики викладання хімії : історія та становлення. — 2-ге вид. випр. і доп. / Ю. В. Самусенко, Г.Ф. Джурка; за ред. Н.І. Шиян. — Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. –С. 30.
8. Сытник К.М., Апанович Е.М., Стойко С.М. В.И. Вернадский. Жизнь и деятельность на Украине. — К., 1988.
9. Скляренко Є., Булдовський О. Ф. Як один з фундаторів українського краєзнавства // Третя Полтавська наукова конференція з історичного краєзнавства, Полтава, 1994.– С.270-272.
10. Як життя В.І. Вернадського пов'язані з Полтавщиною. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://np.pl.ua/2013/03/zhyttya-i-tvorchist-vernadskoho/>

АКАДЕМІК ВОЛОДИМИР ВЕРНАДСЬКИЙ — ЗАСНОВНИК ВІТЧИЗНЯНОЇ РАДІОГЕОЛОГІЇ

Закалюжний В.М.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Світовий науковий громадськості В. І. Вернадський (1863-1945) відомий як видатний природознавець — мінеролог, кристалограф, геохімік, біогеохімік, радіогеолог, зрештою, як філософ. В усіх цих науках він залишив велику і глибоку наукову спадщину, яка дотепер Будоражить Уми дослідників (як теоретиків, так і експериментаторів). Дотепер його праці не втратили актуальності: їх читають, вивчають, обговорюють, цитують. Будучи засновником низки наукових шкіл, В. І. Вернадський розпочав розвиток нових напрямів,